

Parenting vs. doping mládeže

ALEŠ SEKOT

Téma rodičovského stylu výchovy nabývá na významu a naléhavosti přede-

n and similar papers at core.ac.uk

sociálního a kulturního vývoje přinášejícího nové hodnotové akcenty nejen v oblasti životního způsobu či životního stylu, ale i ve sféře přístupu rodičů k výchově dětí a mládeže. Právě v tomto případě je účelné znovu si uvědomit zejména obsah pojmů rodiče a rodičovství. Zatímco v prvním případě máme před sebou zejména zodpovědnost za závislé jedince v oblasti výživy a osobního vývoje, v případě rodičovského stylu výchovy je navíc akcentována všestranná a cílená podpora dítěte směrem k samostatnému a aktivnímu přístupu k životu dospívajícího jedince.

Výzkum rodičovského stylu výchovy (parenting) se postupně stává objektem zájmu mezinárodních monografií hledajících odpověď na otázku, jak a proč se rodiče staví k výchově svých dětí a jaké zásadní socializační a hodnotové výchovné efekty to přináší. Významný přínos na tomto badatelském poli patří Dianě Baumbrid, která v průběhu šedesátých let systematicky zkoumala dopad různých rodičovských stylů výchovy na kognitivní, emocionální, sociální a fyzický vývoj dětí. Během dalších let se pojem rodičovský styl výchovy (parental styles) stal výrazem hodnotového, psychologického a behaviorálního rodičovského přístupu k dětem. Ten běžně s ohledem na míru a význam kontroly a vcítění se dělíme na autoriářský, autoritativní a shovívavý (permisivní).

Je přirozené, že právě v mezích, hodnotově hluboce výchovně ukotvených situacích, se aktualizují možnosti, meze, výhody a úskalí těchto odlišných výchovných stylů. Za nejvyváženější a nejpřirozenější je pak v souladu s relevantní odbornou literaturou a pedagogickou praxí považován výchovný rodičovský styl autoritativní nabízející vyrovnanou hladinu kontroly a rodičovského pochopení. Trpce se však zpravidla konstatuje, že zatímco máme bezpočet výzkumných dat o dopadu rodičovského stylu na výchovu dětí, jen málo odborné pozornosti je dosud zaměřeno na jeho vliv na vývoj osobnosti v dospělém věku.

Při zkoumání klíčového tématu úlohy rodičů, společnosti a státu na zdravý vývoj v dětství se akcentuje stále naléhavý a aktuální problém socio-kulturního prostředí na kvalitu dětství, když např. pro relevantní situaci v rozvíjejících se zemích vedle nezpochybnitelného růstu přinejmenším materiálního blaha většiny dětí je stálým problémem kupř. hrozba předčasné pregnancy pro mladistvé dívky, drogová závislost a zvýšená kriminalita u mladých teenagerů. V tomto ohledu se konstatuje obecně nedostatečná úloha státu zejména na poli možností společenského uplatnění mladých lidí jasně si vědomých nejen svých práv, ale i povinností.

Nejen z pohledu mnohačetných vztahů společnosti a sportu je stále aktuálnější provázanost rodičovského stylu výchovy a obecně rodičovské autority na oblast negativních sociálně kulturních jevů, kupř. doping. *Doping* je definován jako jev, při němž dochází k porušení jednoho nebo více antidopingových pravidel; dopingový prostředek je vymezen jako nestandardní látka nebo metoda podporující dosažení cíle sportovní aktivity, dosažení nebo zvýšení sportovního výkonu nebo zlepšení tělesného vzhledu či sociálního výkonu látkou nebo metodou, uvedenou na aktuálním seznamu dopingových látek a metod WADA (Světová antidopingová agentura). V této souvislosti je potřebné odlišit přinejmenším motivy aplikace dopingů na jedné straně a drog na druhé straně. Jestliže *doping* v zásadě umocňuje touhu po uplatnění v reálném sociálně kulturním prostředí, pak *drogy* jsou motivačně ukotveny v touze překročit hranice reálného života či situace a uniknout tak neřešitelným či neřešeným problémům každodennosti. V prvním případě tak jde o umocnění prožitků skutečného světa, ve druhém o únik „mimo jeho dosah“.

K motivačním faktorům prvního užití dopingů (konkrétně anabolik) patří zejména získání obdivu a sexuální atraktivita, zvýšení osobního respektu, nespokojenost se sebou, netrpělivost, zvědavost, vzrušení, snaha být „in“. K vnějším motivům pak patří prostředí posilovny s cvičenci a personálem, vzory mediálních idolů, profesionální kulturisté, časopisy, reklamní modely, známí sportovci a hudební videoklipy.

Problematika zneužívání dopingů na půdě sportu patří ke stále častějším tématům empirických šetření v širším evropském a globálním kontextu. V polovině minulé dekády realizovaný výzkum morálních postojů k dopingům uskutečněný v Polsku mezi vysokoškoláky ve věku 18–21 let naznačil, že spíše účelový přístup k životu přináší i vyšší stupeň tolerance k dopingům a že studenti sportovních škol mají tendenci zlehčovat negativní dopady dopingů na zdraví. Dívky celkově zaznamenaly vyšší úroveň morálního odsudku dopingů než hoši.

Zahraniční studie předpokládají, že problematika dopingů se týká 2–10 % mladé populace. Najít odpověď na to, jaké motivy vedou český dorost k dopování, je jedním z úkolů, který nyní výzkumníky čeká. Nejčastěji se hovoří o nízké sebedůvěře jedinců, neadekvátní body image (tedy představě o vlastním těle) a přeměřené orientaci na výkon a soutěž. Současný výzkum dopingů se zabývá především motivy inklinace k případnému užití něčeho, co může pomoci sportujícím k výkonu a úspěchu. A to i za rámec výkonnostního či vrcholového sportu; je totiž všeobecně známo, že zejména chlapi a muži v posilovnách a fit centrech jsou ochotni konzumovat různé podpurné prostředky, což je pro ně rychlejší a snazší cesta k formování postavy. Jde o problém umocňovaný skutečností, že u rekreačního volnočasového nesoutěžního sportu nefunguje žádná forma kontroly a tudíž i případných sankcí a tedy i možnosti prevence. Obecně se na půdě dopingové scény profiluje jednak především problematika deklarativních postojů k dopingům a jednak tematika motivační struktury. A zde se mnohdy neočekávaným způsobem

sváří obecný odsudek neférových metod dosahování úspěchu s oceňováním či výkonu, vzhledu a osobního image.

Přínosným informačním zdrojem vztahu mládeže k dopingu je i výzkum zabývající se postoji budoucích učitelů tělesné výchovy k dopingu. Téměř stovka studentů a studentek na Litevské akademii tělesné výchovy přiznalo v téměř 4 % její zneužívání, 12,5 % dopovalo v minulosti. Studující muži vykazují vyšší míru tolerance k dopingu než dívky. Jeho nekompromisní odsudek vykazuje necelých 45 % mužů a téměř 79 % dívek, které jsou ve zvýšené míře v porovnání s hochy ochotny v budoucím profesním působení angažovat se na půdě prevence dopingu.

Pozoruhodné výsledky přinesl v roce 2004 publikovaný výzkum „Postoje k dopingu a rekreačním drogám mezi francouzskými studenty – vrcholovými sportovci“. 458 dotazovaných se tak vyslovilo k užívání dopingu a deklarovalo i svůj vztah ke kouření cigaret, konzumaci alkoholu a kouření hašiše. Přitom se vycházelo z teze, že někteří sportovci dopují s cílem zvýšit svoji výkonnost, a přitom jsou si vědomi možných zdravotních rizik. Jsou „novátory“ v tom smyslu, že akceptují sociálně akcentované a adorované cíle, k jejichž dosahování však využívají nelegitimních prostředků. V tomto smyslu se aktualizuje sociologická kategorie pozitivní deviace. Ve zmiňovaném souboru francouzských aktivních sportovců 50 % považuje doping za nebezpečnou a nežádoucí látku, 30 % za nebezpečný, ale výkon podporující prostředek a 20 % za sice nebezpečný, ale mnohdy užitečný a dokonce nezbytný nástroj podpory výkonu. Přitom však v prostředí sportujících středoškoláků se doping aktualizuje spíše výjimečně v individuálních případech mezních situací sportovní kariéry.

V širším kontextu zneužití metod dopingu na půdě sportu (především sportu mládeže) se zpravidla poukazuje na skutečnost, že v naší kultuře se oceňuje výkon, vítězství, odměna a mnohdy se odhlíží od cest k jejich dosažení. Obdivujeme jedince figurující v žebříčku těch nejbohatších a zpravidla si neklademe otázku (a nehledáme tedy ani odpověď), jak k takové koncentraci bohatství došlo, co za ním stojí, jaký ekvivalent obecného užitku přineslo či do jaké míry bylo (případně) generováno společenskou užitečností smysluplných benefitů tržní nabídky. I na půdě sportu, kdy míra výkonu je na rozdíl od dosahování společenského obdivu nezpochybnitelná, zpravidla abstrahujeme jak od dlouhé, nezastupitelné a tvrdým tréninkem a odříkáním dlážděné cesty k úspěchu, tak i od možných „zkratk racionalizovaných dopingem“. Výkon a vítězství je primární, fair play mnohdy spíše „relikt minulosti“.

Problematika dopingu sportující mládeže je zpravidla vztahována k obecně konstatované adoraci „úspěchu za každou cenu“, mnohdy přímo k působení „realizačních týmů“ usilujících o maximalizaci výkonu a úspěchu sportovních nadějí. Zjišťujeme zdroje informací o dopingu, ale nedostává se nám většinou dostatek informací o „autoritách“ motivujících mladého sportovce ke zneužití zakázaných výkon podporujících metod a látek. A ve většině případů téma dopingu mívá fenomén rodičovské autority. A to jak z pohledu prevence dopingu, tak ze zorného

úhlu jeho iniciace. Zde je tedy třeba připomenout, že právě rodičovský výchovný styl není zanedbatelnou a přehlédnutelnou součástí postojů dětí a mládeže k formám a metodám dosahování sportovní výkonnosti a tedy i generování postojů k doping. Jde o specifický, kulturně a hodnotově svébytný problém vymykající se běžným standardům „obecné“ společnosti již tím, že zejména výkonnostní sport klade nestandardní nároky jak na sportovce, tak mnohdy na jejich nejbližší okolí. Problematika rodičovské autority je tedy pro výzkum doping u sportující mládeže stejně tak důležitá, jako nezastupitelná a vysoce informativní.

Problematika drog (a v jistém smyslu i doping) je zkoumána cestou výzkumu etnických minorit v kontextu rizikových forem chování. Sociálně vyloučené oblasti i v naší kulturní sféře tak u dětí a mládeže vykazují zvýšenou hladinu konzumace alkoholu a drogové závislosti. K příčinám této skutečnosti se přičítá zejména nízká rodičovská kontrola a nedostatečná akulturace v hodnotově pozitivně nepodnětném prostředí. O to naléhavěji je doporučována praxe autoritativního výchovného stylu s důrazem na důslednou rodičovskou kontrolu a zvýšený zájem o každodenní běh života dětí ze strany rodičů. Tento imperativ však postrádá základní oporu na půdě společensky efektivních preventivních iniciativ. Doporučují se konkrétní a prakticky nosné strategie týkající se zvyšování schopnosti komunikace s dětmi, a to jak na verbální tak nonverbální úrovni. Velkou slabinou právě permissivních forem rodičovské výchovy je nedostatek komunikace ve snaze předejít konfliktům, když se navíc ze stejných důvodů účelově přehlížejí možné negativní vlivy ze strany vrstevníků. I zde je tedy jako základní nezastupitelná cesta prevence negativních forem chování a jednání mládeže doporučován autoritativní rodičovský výchovný styl, cíleně podporovaný praktickou osvětovou, informační a v zásadě výchovnou prací výchovných a sociálních pracovníků směrem k adekvátním formám rodičovské autority jako nepochybně nejefektivnějšího preventivního kroku na poli prevence kriminality mládeže. To však předpokládá přímočaré pojmenování zdrojů a příčin daného problému. Naopak náš mnohdy spíše nekonkrétní, polovičatý, preventivně neúčinný přístup obecně k palčivým problémům minority je tak spíše zaměřený na nesmírně nákladné „řešení“ jejich důsledků, nikoli skutečných příčin.

Zajímavý pohled na problematiku rodičovské výchovy nabízí výzkumné téma orientované na dopad rodičovské autority na zdravotní zodpovědnost, pohybovou aktivitu a stravovací návyky. Toto téma v globálním měřítku nabývá za významu a aktuálnosti zejména s rozšiřováním sfér tzv. sedavé společnosti (klesající potřeba pohybu a fyzické námahy v práci, domácnostech a osobní dopravě) a s razantním nárůstem obezity především dětí a mládeže za situace, kdy naopak nejen z ekonomického pohledu stoupá význam aktivního přístupu k životu, a tedy i odpovědnosti za osobní zdravotní kondici. Na vzorku 457 venkovských teenagerů z okolí Kapského města byl cestou metody Zdraví podporujícího modelu (Health promotion model) proveden výzkum týkající se zdravého životního stylu adolescentů, který je zde vymezen jako individuální chování podporující zdraví, pocit

osobní pohody a osobnostního růstu. Přitom i v případě venkovských jihoafrických adolescentů se projevují negativní dopady sedavého způsobu života spojeného s poklesem zájmu o pravidelný pohyb, a s nárůstem konzumace tučných a sladkých jídel. I zde se ukazuje, že právě rodiče významně působící v podpoře zásady aktivního zdraví, tedy vštěpování celoživotní zásady pěstování pravidelného pohybu a racionálních stravovacích zvyklostí, tvoří zpravidla nositele autoritativního výchovného stylu, když jsou si plně vědomi své zodpovědnosti za ekonomický, sociální a psychologický rozvoj svých dětí či adolescentů. Přitom matky v tomto smyslu pozitivně působí zejména v oblasti zodpovědnosti za individuální zdraví a stravovací zvyklosti; otcové jsou spíše orientováni na míru podpory pohybových aktivit svých potomků. Nejslabší úlohu v dané oblasti výchovného působení pak zde sehrává autoritářský přístup k výchově dětí a adolescentů.

Zamyslíme-li se nad nesporně negativním fenoménem sportovní scény, vybaví se nám, především na půdě vrcholového sportu, možné formy uvažování rodičů nadějných mladých sportovců. Na jedné straně nepochybně podpora tréninkového úsilí směřující k nadstandardním výstupům ve společenské pozici; na druhé straně možná obava z použití neférových zakázaných metod a látek usnadňující cestu k maximálnímu výkonu. Bude to, předpokládejme, právě rodič pohlížející na svého potomka v širších konturách dospívání, který odmítne doping jako cestu ke sportovní slávě. Trenér, zaměřený většinou cíleně na výkon a vítězství svých svěřenců, může být vůči „nestandardním cestám“ dosahování požadované výkonnosti spíše shovívavý. Role rodičů a trenérů se v tomto ohledu může i zásadně lišit a nežádoucím způsobem se podílet na výchovné dvojkolejnosti se všemi negativními aktuálními či budoucími dopady na svět hodnot a jednání dospívajícího sportovce. A právě za této situace se ve zvýšené míře aktualizuje nezastupitelnost autority dospělých vůči mládeži cestou vyrovnané hladiny rodičovského pochopení na jedné straně a důsledné rodičovské kontroly na druhé straně. Tedy vstřícnost a podpora na půdě sportovní aktivity při zásadním odmítání neférových cest její realizace.

Vzhledem k nezpochybnitelné závažnosti a aktuálnímu stavu zneužívání dopingu na půdě sportu nepřekvapuje i rostoucí zájem o koncipování účinných preventivních programů tohoto negativního společenského jevu. Jeho etické, zdravotní či právní stránky vytvářejí podhoubí širokého spektra přístupů, od účelové tolerance až po nekompromisní odsudek. Zpravidla jde o programy nabízející spíše znalosti a informace, programy zaměřené navíc na změnu postojů a chování či postupy využívající pozitivní vliv vrstevníků a aktivit nabízejících i jiné možnosti seberealizace než je užívání návykových látek. Přitom téměř vždy čelíme skutečnosti, že prevence je záležitost dlouhodobá a směřující k nejasným výsledkům, silně podléhá vlivům daného sociálního prostředí a vyžaduje pružné metody inovace. Obecně se má zato, že preventivně by měli působit především učitelé a trenéři, o kterých se mnohdy zjednodušeně předpokládá dostatečná znalost dopingové problematiky. Téměř stranou pozornosti však zůstává výchovná role rodičů, kteří právě neúhybně autoritativním přístupem mají nejširší možnosti formovat

v hodnotovém světě svých potomků čestný, férový a slušný postoj k životu (a k sobě samotnému). To platí zejména za předpokladu, že takto nastavený výchovný rodičovský přístup realizujeme ve společnosti, která ho v každém ohledu v řádu každodennosti sociálního života prakticky primárně oceňuje a podporuje.

Obecně vzato téma rodičovských výchovných stylů prostupující širokou paletou odborného ukotvení osloví zejména pedagogy; nemenší význam představují pro oblast sociální pedagogiky, sociální psychologie či teorie a praxe sociální práce. Platí to nepochybně zejména pro etnicky sociálně problémové skupiny v českém prostředí.

Pro další komplexní výzkum problematiky sociálně kulturních aspektů zneužití dopingových látek na půdě sportu dětí a mládeže je pak třeba se více zaměřit právě na roli rodičů jako názorových vůdců. Tedy autorit, stimulujících přímo či zprostředkovaně hodnotový svět dětí a mládeže prizmatem jejich motivů, cílů a prostředků, které utvářejí vztah k pohybovým aktivitám nejen jako výkonostně náročné činnosti, ale i jako nedílné součásti aktivního, fyzické a duševní zdraví podporujícího přístupů k životu.

Redakci Universitas došlo

Eva Minářová, Jana Marie Tušková et al., **Čeština v pohybu. Kapitoly ze zkoumání jejího stavu a proměn**. Masarykova univerzita, Brno 2015. ISBN 978-80-210-8090-4

Čeština jako jazyk s tisíciletou historií prošla množstvím proměn a její vývoj se nezaostavuje. Kolektiv lingvistů katedry českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty MU (I. Janoušková, K. Klímová, I. Kolářová, M. Lollok, I. Martinec, E. Minářová, H. Svobodová, R. Šrámek, J. M. Tušková, H. Žižková) představuje v této publikaci výsledky svého jazykovědného výzkumu věnovaného právě některým aktuálním vývojovým tendencím v současném českém jazyce, jako je např. oblast propriální sféry, konkrétně aktuální užívání nových i starších toponym a chrématonym nebo variantní tvary cizích ženských příjmení z hlediska přechylování. Lexikálně-tvaroslovnou problematiku řeší stati o variantních tvarech přejatých slov a kapitola věnovaná předloškám sekundárním. Detailní je analýza tvorby a typologie univerbizátů, velmi dynamického jevu v současné české slovní zásobě, a to konkrétně se zaměřením na názvy dopravních prostředků. V dalších kapitolách se autoři zaměřili na určité okruhy probíhajícího vývoje v různých stylových oblastech českého jazyka. Ve stylové oblasti publicistické se výzkum soustředil na funkci expresivity v publicistice a na vývojové tendence ve slovní zásobě současné žurnalistiky. Sféra běžné komunikace je zkoumána na jazykovém materiálu z okolí Broumova a poslední kapitola se zabývá funkcí a strukturou dialogů v současné umělecké próze. Jednotlivým prvkem celé monografie je analýza jevů, u nichž se výrazně projevuje aktuální dynamika vývoje současné češtiny.

pokračování na str. 15